

Dimenze antistranických postojů české veřejnosti¹

Lukáš Linek²

České politické strany existují již více než jedno desetiletí a jejich pozice v politickém systému se zdá být stabilní. Jejich pozice bývá málokdy zpochybňována, a když už, tak je nabízeno řešení pouze zdánlivě nepodobné politickým stranám. Tak tomu bylo například v případě občanské iniciativy *Děkujeme, odejděte*, jejíž někteří představitelé po úspěchu iniciativy u veřejnosti uvažovali o její transformaci v politickou stranu. Obdobným řešením se postupně stává Sdružení nezávislých kandidátů, které, ač se tváří nestranně a může být alternativou pro občany nespokojené s politickými stranami, je registrovanou politickou stranou.

Role politických stran se zdá být v české společnosti nezpochybňovaná, ale strany jako celek i jednotlivě jsou terčem permanentní kritiky. To, že existuje vůči stranám jistá distance, naznačuje jak nízká ochota účastnit se stranických aktivit, tak samotná míra členství ve stranách (členem politické strany je přibližně každý padesátý občan). Proto se v následujícím textu pokusím zodpovědět otázku po aktuální míře kritických postojů vůči politickým stranám v české společnosti a v další části vysvětlím obsah těchto postojů.

Definice antistranictví

Antistranictví lze na nejobecnější rovině definovat jako postoj, který je kritický k politickým stranám a odmítá jejich roli v politickém systému. Z povahy antistranictví jako postoje je zřejmá proměnlivost jeho obsahu a závislost na konkrétním kontextu. Samotné odmítnutí role politických stran tak může variovat a klíčovými se stávají otázky po tom, co ještě antistranictvím je a co už nikoli, a také to, jakých dimenzí může antistranictví nabývat. Thomas Poguntke a Susan Scarrow definovali antistranictví jako "odcizení se od stran či dokonce jejich odmítnutí" [1996: 257]. Mezi antistranictví podle nich patří:

- **odmítnutí politických stran jako takových** - toto odmítnutí napadá princip potřebnosti politických stran pro demokratický režim;
- **kritika stávajících politických stran** - tato kritika uznává potřebnost politických stran pro demokracii, ale zaměřuje se na jejich chování.

S podobnou typologizací antistranických postojů jako Poguntke a Scarrow přišli Mariano Torcal, Richard Gunther a José Ramón Montero, kteří se zaměřili na analýzu antistranických postojů veřejnosti ve čtyřech jihoevropských zemích - Španělsku, Portugalsku, Itálii a Řecku.³ Ve svém textu využili data z výzkumů veřejného mínění v 80. a 90. letech a prokázali, že ve veřejnosti těchto zemí existují dvě odlišné dimenze antistranictví [Torcal, Gunther, Montero 2002: 260–262]:

- **kulturní antistranictví** - postoj, který odráží skepsi ohledně užitečnosti politických stran a politiků v demokratických systémech;
- **reaktivní antistranictví** - kritický postoj přijímaný občany v reakci na jejich nespokojenost s jednáním politických elit a institucí.

Z tohoto stručného přehledu přístupů ke zkoumání antistranictví je zřejmé, že antistranictví pro uvedené autory znamená kritický postoj či odmítnutí politických stran obecně, nikoli pouze některé či některých stran. Uvedení autoři se také snažili odlišit typy antistranictví podle míry kritiky či odmítnutí stran. Definovány byly obdobné typy antistranictví: (1.) odmítnutí politických stran jako takových; (2.) kritika aktuálního chování stran.⁴

Stanovil-li jsem v úvodu jako cíl textu zkoumat antistranictví v české veřejnosti, jeví se jako nejvhodnější přístup Torcala, Gunthera a Montera, neboť sledují antistranické postoje veřejnosti a jejich typologie je jak odvozena z empirických dat, tak je teoreticky zdůvodněná. Můj postoj k jejich typologii antistranictví je nicméně ambivalentní, neboť je naplněný pochybami o oprávněnosti jejich interpretace obsahů antistranictví. Autoři podle mého názoru definovali obsah jednotlivých typů antistranictví spíše na základě asociační analýzy s jinými proměnnými, zvláště s indikátory měřícími politickou spokojenost (*political dissatisfaction*), politické odcizení (*political disaffection*) či legitimitu režimu⁵, než na základě samotného obsahu položek, pomocí nichž měřili postoje. Pro validnější poznatky je podle mne potřeba oba dva způsoby kombinovat, o což se na konci textu pokusím.

Antistranictví v ČR

Při operacionalizaci antistranictví jsem se držel konceptu kulturního a reaktivního antistranictví. Tyto dimenze antistranictví operacionalizovali pomocí šesti položek v dotazníkovém šetření s tím, že se respondentů ptali na míru ne/souhlasu s obsahem jednotlivých položek [Torcal, Gunther, Montero 2002: 263].

Kulturní antistranictví definovali jako souhlas s položkami:

- Politické strany pouze rozdělují veřejnost.
- Politické strany kritizují jedna druhou, ve skutečnosti jsou ale všechny stejné.
- Politické strany nejsou užitečné.

Reaktivní antistranictví definovali jako nesouhlas s těmito položkami:

- Bez politických stran by nemohla být demokracie.
- Politické strany jsou potřebné proto, že umožňují hájit zájmy různých skupin a sociálních tříd.
- Politické strany poskytují lidem možnost účastnit se politické činnosti.

K šesti položkám použitých v jihoevropských zemích jsem přidal dalších sedm položek (jejich plné znění viz tabulka 1), které vyplynuly z analýzy postojů, názorů a myšlenek prezentovaných v polostandardizovaných rozhovorech s občany a v běžném veřejném diskursu. Doplněny byly položky, které obsahovaly kritiku politických stran kvůli jejich sebestřednosti a zaměření se na výhody pro své členy na úkor nezájmu o obyčejné občany (například položky 1, 2, 4 a 5 v tabulce 1).

Z analýzy jednotlivých četností vyplývá velká nespokojenost s reprezentační funkcí politických stran, neboť téměř 80 % populace je přesvědčeno, že politické strany se zajímají o voliče jen v době voleb, a to jen kvůli jejich hlasům, nikoli kvůli jejich názorům. Navíc si více než 50 % obyvatel myslí, že politické strany vytvářejí bariéru mezi politiky a společností a že žádná ze současných politických stran nereprezentuje jejich zájmy a názory. Na druhou stranu jsou si občané ve větší míře vědomi toho, jaké role a funkce politické strany v demokracii plní (položky 11–13 v tabulce 1).⁶

**Tabulka 1: Antistranictví v české veřejnosti
(míry souhlasu s položkami měřícími antistranictví; N = 1062)**

položka	souhlasí	nesouhlasí	neví	celkem
1. Politické strany se zajímají o voliče pouze jednou za čtyři roky a po zbytek volebního období je ignorují.	79 %	17 %	4 %	100 %
2. Politické strany se zajímají o hlasy lidí ve volbách, nikoli o jejich názory.	77 %	19 %	4 %	100 %
3. Politické strany kritizují jedna druhou, ve skutečnosti jsou ale všechny stejné.	66 %	29 %	5 %	100 %
4. Politické strany se zajímají pouze o výhody a zájmy svých členů.	64 %	31 %	5 %	100 %
5. Politické strany jsou zkorumpované.	58 %	27 %	15 %	100 %
6. Politické strany pouze rozdělují veřejnost.	55 %	37 %	8 %	100 %
7. Politické strany vytvářejí bariéru mezi politiky a společností.	54 %	37 %	9 %	100 %
8. Žádná z existujících politických stran nereprezentuje zájmy a názory občanů, jako jsem já.	53 %	41 %	6 %	100 %
9. Politické strany nejsou užitečné.	36 %	51 %	13 %	100 %
10. Politické strany jsou nedemokratické.	32 %	53 %	15 %	100 %
11. Bez politických stran by nemohla být demokracie.	50 %	31 %	19 %	100 %
12. Politické strany jsou potřebné proto, že umožňují hájit zájmy různých skupin a sociálních tříd.	62 %	28 %	10 %	100 %
13. Politické strany poskytují lidem možnost účastnit se politické činnosti.	76 %	17 %	7 %	100 %

Zdroj: CVVM, výzkum *Naše společnost 2003*, šetření 03-06.

Poznámka: Tučně jsou označeny postoje, které lze označit za antistranické.

K hlubšímu pochopení vztahů mezi jednotlivými položkami v baterii a odhalení společných latentních proměnných (dimenzí antistranictví) jsem použil explorační faktorovou analýzu. Při faktorové analýze všech 13 položek se ukázaly jako významné pouze dva faktory (vysvětlovaly 61 % variance - viz tabulka 2), které se zahrnutím stejných položek ztotožňovaly se dvěma dimenzemi antistranictví, které na případě jihoevropských zemí ukázali Torcal, Gunther a Montero [2002].⁷ Třetí faktor bylo možné extrahovat na relativně nízké hodnotě absolutního podílu rozptylu faktorů (eigenvalue 0,75) a tento faktor vysvětloval varianci dat o dalších 6 %; statistická významnost modelu se extrakcí třetího faktoru nezlepšila.

Model jsem se snažil vylepšit postupným odstraněním položek měřících více faktorů či těch s nízkými komunitami (položky 8, 10, 9, 13 v tabulce 2), díky čemuž postupně docházelo ke zlepšení.⁸ Třetí faktor zůstával stále slabý (tvoří jej položky 6 a 7 v tabulce 2). Prezentaci závěrů explorační faktorové analýzy lze uzavřít tvrzením, že antistranictví v české veřejnosti má pouze dvě základní dimenze. První bych označil za **odmítnutí reprezentační funkce, kterou mají politické strany podle ideologie reprezentativní demokracie hrát v politickém systému** (položky 11–13 v tabulce 2). Druhou dimenzi lze označit jako **kritiku současného fungování politických stran** (ostatní položky), kam spadá jak kritika sebestřednosti či prospěchářství stran (položky 1, 2, 4 a 5 v tabulce 2), tak kritika stran kvůli jejich špatnému fungování (položky 6 a 7 v tabulce 2) - přesné vymezení dimenzí a jeho zdůvodnění viz dále.

Tabulka 2: Antistranictví v české veřejnosti (hodnoty faktorových zátěží)

položka	odmítnutí reprezentační funkce stran	kritika současného chování stran
1. Politické strany se zajímají o voliče pouze jednou za čtyři roky a po zbytek volebního období je ignorují.	0,14	0,80
2. Politické strany se zajímají o hlasy lidí ve volbách, nikoli o jejich názory.	0,15	0,78
3. Politické strany kritizují jedna druhou, ve skutečnosti jsou ale všechny stejné.	0,18	0,80
4. Politické strany se zajímají pouze o výhody a zájmy svých členů.	0,19	0,79
5. Politické strany jsou zkorumpované.	0,20	0,78
6. Politické strany pouze rozdělují veřejnost.	0,22	0,71
7. Politické strany vytvářejí bariéru mezi politiky a společností.	0,24	0,74
8. Žádná z existujících politických stran nereprezentuje zájmy a názory občanů, jako jsem já.	0,28	0,68
9. Politické strany nejsou užitečné.	0,48	0,59
10. Politické strany jsou nedemokratické.	0,33	0,66
11. Bez politických stran by nemohla být demokracie.	0,73	0,22
12. Politické strany jsou potřebné proto, že umožňují hájit zájmy různých skupin a sociálních tříd.	0,79	0,24
13. Politické strany poskytují lidem možnost účastnit se politické činnosti.	0,73	0,12
N / vysvětlená variance	N = 643	60,60 %

Zdroj: CVVM, výzkum *Naše společnost 2003*, šetření 03-06.

Poznámka: Uvedeny jsou faktorové zátěže prvního a druhého faktoru po varimax rotaci, extrakce metodou hlavních komponent, listwise. Tučně jsou označeny statisticky významné hodnoty faktorových zátěží. K testování statistické významnosti faktorových zátěží u položek použitých v modelu jsem použil program LISREL, který umožňuje za použití položky s největší faktorovou zátěží jako referenční proměnné (instrumental variable method) testování statistické významnosti všech ostatních položek kromě této referenční [více k tomu viz Jöreskog 2003].

Výsledky faktorové analýzy 13 položek ukázaly redukci proměnných na dva základní faktory, na jejichž analýzu se vzhledem k malé významnosti třetího faktoru v další části textu omezím. Tyto dva faktory obsahově ztotožňuji s kulturním a reaktivním antistranictvím, které v jihoevropských zemích identifikovali Torcal, Gunther a Montero [2002]. Proto jsem na českých datech sledoval interakci šesti položek, které tito autoři použili.⁹ Výsledky faktorové analýzy potvrdily, že i v české společnosti je vztah těchto indikátorů obdobný jako v zemích Jižní Evropy - položky se seskupily do dvou stejných skupin, z nichž každá měří odlišnou dimenzi antistranictví. Model s těmito šesti položkami a dvěma faktory na jedné straně není dostatečně kvalitní z hlediska statistických kritérií.¹⁰ Na druhou stranu má tento model relativně vysokou vysvětlenou varianci na úrovni 65 % a je možné jej smysluplně interpretovat.

Tabulka 3: Antistranictví v ČR a Jižní Evropě

země	rok	strany jsou neužitečné	strany se kritizují, ve skutečnosti jsou stejné	strany rozdělují společnost	strany hájí zájmy sociálních skupin	strany umožňují participaci	bez stran by nebyla demokracie
Česko	2003	-0,43	-0,15	-0,14	0,80	0,77	0,71
		0,68	0,82	0,82	-0,24	-0,09	-0,26
Španělsko	1985	-0,41	-0,19	-0,20	0,58	0,68	0,66
		0,53	0,60	0,78	-0,30	-0,21	-0,17
	1997	-0,34	-0,17	0,00	0,74	0,48	0,59
Portugalsko	1985	0,52	0,62	0,62	-0,18	-0,15	-0,01
		-0,12	0,11	0,00	0,74	0,48	0,59
	1993	0,54	0,70	0,70	-0,14	0,00	-0,22
Itálie	1985	-0,44	-0,18	-0,28	0,06	0,72	0,75
		0,34	0,57	0,73	0,47	-0,07	-0,05
	1985	-0,44	-0,01	-0,16	0,45	0,63	0,64
Řecko	1985	0,49	0,66	0,56	-0,10	-0,13	-0,13
		-0,45	0,00	-0,01	0,38	0,59	0,38
	1998	0,31	0,73	0,61	0,00	0,00	0,00
		-0,11	0,06	-0,02	0,57	0,62	0,56
		0,58	0,80	0,69	0,08	-0,05	-0,11

Zdroj: Torcal, Gunther, Montero [2002: 264] pro Španělsko, Portugalsko, Itálii a Řecko; CVVM, výzkum *Naše společnost 2003*, šetření 03-06 pro ČR.

Poznámka: Uvedeny jsou faktorové zátěže prvního a druhého faktoru po varimax rotaci. Pro ČR extrakce metodou hlavních komponent při výběru případů metodou listwise, N = 746 a vysvětlená variance 65,1 %; pro ostatní země nejsou tyto údaje dostupné.

Identifikoval-li jsem položky tvořící jednotlivé typy antistranictví, mohu přikročit ke zkonstruování nové proměnné pomocí aditivní škály, které budou antistranictví reprezentovat a pomocí níž lze usuzovat na míru antistranictví ve společnosti. Vytvořil jsem dvě různé škály antistranictví (hodnoty viz tabulka 4):

(1.) redukce před adicí - sloučení hodnot *rozhodně a spíše (ne)souhlasí* do jedné kategorie s opačným znaménkem a jejich následný součet. Výsledné součty nabývaly hodnot -3, -1, 1 a 3, přičemž krajní hodnoty byly považovány za antistranictví či prostranictví a střední hodnoty za neutrální postoj (tuto škálu jsem využil v další analýze).

(2.) redukce po adici - součet hodnot na postojové škále od 1 do 4 (*rozhodně, spíše (ne)souhlasí*). Výsledné součty nabývaly hodnot od 3 do 12, přičemž hodnoty 3–6 jsem považoval za antistranictví, 7–8 za neutrální postoj a hodnoty 9–12 za prostranictví.

Tabulka 4: Antistranictví v české populaci

typ antistranictví		antistranické postoje	neutrální postoje	prostranické postoje	celkem
redukce předadací	odmítnutí reprezentační funkce stran	9 %	42 %	49 %	100 %
		74	339	394	807
redukce po adici	kritika chování politických stran	31 %	48 %	21 %	100 %
		272	423	179	874
redukce po adici	odmítnutí reprezentační funkce stran	14 %	31 %	55 %	100 %
		114	250	443	807
redukce po adici	kritika chování politických stran	40 %	34 %	26 %	100 %
		355	295	224	874

Zdroj: CVVM, výzkum *Naše společnost 2003*, šetření 03-06.

Redefinice dvou dimenzí antistranictví

Při představení konceptu kulturního a reaktivního antistranictví jsem naznačil, že interpretace těchto dimenzí antistranictví by se neměla řídit pouze výsledky při asociační analýze s dalšími proměnnými, zvláště indikátory politické legitimacy a politického odcizení, ale také samotným obsahem položek. Proto se nyní pokusím reinterpretovat dvě zmíněné dimenze antistranictví s využitím dat z výzkumu české veřejnosti.

Dimenze antistranictví, kterou Torcal, Gunther a Montero označili jako reaktivní antistranictví (položky 11–13 v tabulce 1) budu označovat jako **odmítnutí reprezentační funkce, kterou mají politické strany podle ideologie reprezentativní demokracie hrát v politickém systému (tzv. delegitimační antistranictví)**. Jedná se o postoj, který odmítá politické strany jako legitimní nástroj reprezentace (jako nástroj, pomocí něhož mají být agregovány a artikulovány zájmy). Důvodem pro tuto interpretaci není jen samotný obsah položek tvořících tuto dimenzi antistranictví, ale skutečnost, že u této dimenze antistranictví existuje významná korelace s indikátorem politické legitimacy (Kendalovo Tau-b $-0,17$), a to na rozdíl od druhé dimenze antistranictví, spojenou s nespokojeností a odtažitostí od stran, kde hodnota Tau-b dosahuje pouze $-0,07$ navíc bez statistické významnosti. Zřetelně se tak ukazuje vztah mezi těmi, kdo nepovažují demokracii za optimální politický režim a těmi, kteří nesouhlasí s normativní koncepcí reprezentační funkce politických stran v demokracii (hodnoty korelačních koeficientů ukazuje tabulka 5).

Druhou dimenzi antistranictví, kterou Torcal, Gunther a Montero označují jako kulturní antistranictví, nově pojmenovávám jako **kritiku současného fungování politických stran (tzv. kritizující antistranictví)** (položky 3, 6, 9 v tabulce 1). Pro tuto interpretaci mi poskytují oporu dva důvody. Za prvé se jedná o obsahovou náplň celkem 10 položek, které tuto dimenzi antistranictví tvořily při faktorové analýze všech 13 položek v baterii (a nakonec i samotných 3 položek ve výsledném modelu). Druhým důvodem jsou hodnoty korelačních koeficientů s indikátory politické legitimacy, nespokojenosti a odcizení (viz tabulky 5 a 6). Tato dimenze antistranictví je postojem, který chápe existenci politických stran v politickém systému jako nutnou, jejich aktuální chování a fungování ale nepovažuje za optimální. Tento postoj mohou přizívat různé korupční skandály, existence privilegií pro politiky, neplnění volebních slibů, neschopnost dohodnout se například při volbě prezidenta, zájem o problémy, které nezajímají voliče (například reforma volebního systému a pravomoci prezidenta), fenomén opoziční smlouvy či chování etablovaných politických stran vůči ostatním menším stranám. Součástí tohoto postoje je ale zároveň nedůvěra k politickým stranám a organizování se obecně.

Tabulka 5: Antistranictví a indikátory politického odcizení, politické nespokojenosti a politické legitimacy (Kendalovo Tau-b)

	odmítnutí reprezen- tační funkce stran	kritika chování politických stran
1. politici se starají pouze o své osobní zájmy	-0,222*	-0,473*
2. politici se nestarají o to, co si myslí lidé jako já	-0,183*	-0,401*
3. důvěra v politické strany	0,172*	0,313*
4. politika je dnes tak komplikovaná, že lidé jako já nerozumí tomu, co se děje	-0,164*	-0,323*
5. zájem o politickou situaci	0,162*	0,251*
6. diskuse o politice v rodině	0,096*	0,166*
7. diskuse o politice s cizími lidmi	0,058	0,127*
8. hodnocení činnosti vlády	0,112*	0,138*
9. spokojenost s politickou situací	0,113*	0,205*
10. spokojenost s fungováním demokracie v ČR	0,208*	0,274*
11. demokracie má možná své problémy, ale je lepší než kterákoli jiná formy vlády	0,165*	0,067

Zdroj: CVVM, výzkum *Naše společnost 2003*, šetření 03-06.

Poznámka: * statisticky významné na hladině 0,01. Položky 1–7 jsou indikátory politického odcizení, položky 8–10 jsou indikátory politické nespokojenosti a položka 11 je indikátorem politické legitimacy.

Tabulka 6 – Antistranictví a vybrané indikátory politického odcizení, politické nespokojenosti a politické legitimacy (relativní sloupcové četnosti a Kendalovo Tau-b vybraných indikátorů)

	odmítnutí reprezentační funkce stran			kritika chování politických stran		
	prostra- nický postoj	neutrál- ní postoj	antistranický postoj	prostra- nický postoj	neutrál- ní postoj	antistranický postoj
politici se zajímají jen o své zájmy						
souhlasí	61	77	93	32	73	97
nesouhlasí	39	23	7	68	27	3
N	(376)	(333)	(73)	(173)	(407)	(268)
Tau-b		0,22*			0,47*	
spokojenost s fungováním demokracie						
ano	52	35	20	57	48	19
ne	48	65	80	43	52	81
N	(377)	(326)	(70)	(176)	(401)	(250)
Tau-b		-0,21*			-0,27*	
demokracie má své problémy, ale je lepší než cokoli jiného						
souhlasí	95	89	75	92	91	87
nesouhlasí	5	11	25	8	9	13
N	(373)	(297)	(65)	(169)	(385)	(216)
Tau-b		-0,17*			-0,07	

Zdroj: CVVM, výzkum *Naše společnost 2003*, šetření 03-06.

Poznámka: *Statisticky významné na hladině 0,01.

Závěrem

Výsledky analýzy antistranictví v české populaci ukázaly existenci dvou odlišných dimenzí antistranických postojů, které se věcně kryjí s těmi, které definovali Poguntke a Scarrow [1996] či Torcal, Gunther a Montero [2002]. Jejich existence v sobě odráží rozpor mezi legitimitou politických stran a jejich kritikou či nedůvěrou v ně. První, méně rozšířené antistranictví (kolem 10 % společnosti), lze označit jako odmítnutí reprezentační funkce politických stran a jde jej charakterizovat jako postoj, který považuje politické stran za nelegitimní. Druhou dimenzi antistranictví lze definovat jako kritiku současného chování politických stran (přibližně 30 – 40 % společnosti).¹¹ Další analýzy ukázaly významný vliv antistranictví na volební účast a na sílu stranické identifikace. Antistraníci se voleb neúčastní a ani se neidentifikují se stranami; vztah je mnohem silnější u těch občanů, kteří kritizují chování politických stran. Antistranictví má i významný vliv na členství v politických stranách, a to jak na potenciál pro členství (zjišťovaný jako uvažování o vstupu), tak na samotné členství ve straně.

Literatura

- Gidengil, E., A. Blais, N. Nevitte a R. Nadeau. 2001. "The Correlates and Consequences of Anti-Partyism in the 1997 Canadian Election". *Party Politics*, roč. 7, č. 4, str. 491–513.
- Jöreskog, K. G. 2003. "Factor analysis by MINRES", dostupné na <http://www.ssicentral.com/lisrel/minres.pdf>.
- Montero, J. R., R. Gunther, M. Torcal. 1997. "Democracy in Spain: Legitimacy, Discontent, and Disaffection". *Studies in Comparative International Development*, roč. 32, č. 3, str. 124–160.
- Mudde, C. 1996. "The Paradox of the Anti-Party Party". *Party Politics*, vol. 2, no. 2. pp. 265–276.
- Owen, D, J. Dennis. 1996. "Anti-Partyism in the USA and Support for Ross Perot". *European Journal of Political Research*, roč. 29, č. 3, str. 383–400.
- Poguntke, T. 1996. "Anti-Party Sentiments - Conceptual Thoughts and Empirical Evidence: Explorations into a Minefield". *European Journal of Political Research*, roč. 29, č. 3, str. 319–344.
- Poguntke, T, S. E. Scarrow. 1996. " The Politics of Anti-Party Sentiment: Introduction". *European Journal of Political Research*, roč. 29, č. 3, str. 257–262.
- Reiter, H. L. 1989. "Party Decline in the West. A Sceptic's View". *Journal of Theoretical Politics*, vol. 1, č. 3, str. 325–348.
- Torcal, M., R. Gunther, J. R. Montero. 2002. "Antiparty Sentiments in Southern Europe" In R. Gunther, J. R. Montero, J. J. Linz (eds.) *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press, str. 257–290.

Poznámky

¹ Text vznikl v rámci projektu „České politické strany po deseti letech vývoje“, projekt GA ČR 407/02/0679, 2002–2004.

² Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, Praha 1, 110 00, e-mail: linek@soc.cas.cz

³ Obdobný, nicméně nikoli tak přesvědčivý, pokus ukázat antistranické postoje veřejnosti provedli Owen a Dennis [1996], Gidengil, Blais, Nevitte a Nadeau [2001] a Poguntke [1996]. V případě textu Gidengil, Blais, Nevitte a Nadeau se jednalo o sekundární analýzu dat s minimální možností ovlivnit operacionalizaci antistranictví. Text Owen a Dennise pojednával o USA s jejich specifickým stranickým systémem a navíc byl také převážně založen na sekundární analýze dat. Poguntke sledoval antistranictví pomocí dvou postojových a tří behaviorálních indikátorů, z nichž čtyři jsou běžně považovány za indikátory tzv. poklesu významu politických stran [viz Reiter 1989]. Mezi indikátory antistranictví zařadil postoje veřejnosti k politickým stranám, počet nerozhodnutých voličů, volební účast, hlasování pro antistranické strany, členství ve stranách.

⁴ Obdobně rozlišil antistranictví například Mudde [1996].

⁵ Torcal, Gunther a Montero v jiném textu dokázali na datech z dotazníkových šetření odlišnost konceptů politické legitimacy, politické nespokojenosti a politického odcizení [Montero, Gunther, Torcal 1997]. Stručně řečeno, politická legitimita znamená přesvědčení, že současné politické instituce jsou přes některé své nedostatky tím nejlepším možným řešením či že jsou tím nejméně špatným řešením. Koncept politické nespokojenosti odkazuje k hodnocení fungování a chování politického systému, jeho institucí a elit. Proto hodnoty indikátorů politické nespokojenosti mohou v čase variovat, zatímco indikátory politické legitimacy bývají stabilní. Třetím konceptem je politické odcizení, které znamená nezáměr, nedůvěru, vzdálenost, frustraci či cynismus ve vztahu ke stávajícímu politickému systému a jeho institucím. Jedná se o dlouhodobé hodnoty, které jsou nezávislé na aktuální spokojenosti s politikou a nesouvisí s legitimitou režimu. Souvislost konceptu politického odcizení s kulturním antistranictvím a konceptu politické nespokojenosti s reaktivním antistranictvím není vůbec náhodná.

⁶ Dotazníkové šetření provedlo CVVM, ve dnech 23.–30.6. 2003, na vzorku 1062 respondentů, který byl vybrán kvótním výběrem. Dále citováno jako CVVM, Naše společnost 2003-6. Autor výzkumu Lukáš Linek, oddělení Sociologie politiky sociologického ústavu AVČR.

⁷ Zkoušel jsem faktorovou analýzu s různými změnami parametrů: (1.) výběr případů do analýzy jak metodou LISTWISE (vybírám pouze ty případy, kdy jsou data dostupná pro všechny položky), tak PAIRWISE (vybírám v jednotlivých případech ty data, která jsou dostupná alespoň pro dvě položky); (2.) překódování odpovědí NEVÍ na středovou hodnotu nově vytvořené pětibodové škály; (3.) různé metody extrahování faktorů (hlavních komponent, maximální věrohodnosti či minimálních residuů v programu LISREL). Výsledky se významně nelišily.

⁸ Hodnoty faktorových zátěží prezentované v Tabulce 2 jsou pro 13 položek, nicméně hodnoty faktorových zátěží pro modely s 12, 11, 10 a 9 položkami se lišily maximálně o několik setin.

⁹ Nabízela se i možnost použití jiných položek, než které využili Torcal, Gunther a Montero k měření tzv. kulturní antistranictví a které zároveň tvořily tento faktor. Tuto skutečnost jsem zkoušel a v následných analýzách vztahů takto upravených verzí tzv. kulturního antistranictví s indikátory politické legitimacy, politické nespokojenosti a politického odcizení, se neukazovaly významné odlišnosti (korelační koeficienty se lišily maximálně o setiny).

¹⁰ Kvalitu modelu, resp. jeho statistickou významnost, lze sledovat v případě použití metody maximální podobnosti či nejmenších čtverců při extrahování faktorů. Faktorová analýza za použití metody maximální podobnosti odhalila, že model se dvěma faktory je statisticky neuspokojivý.

¹¹ Jen pro ilustraci, kulturní antistranictví zastává ve španělské populaci kolem 35 % obyvatelstva, zatímco reaktivní antistranictví pouze kolem 5 % [Torcal, Gunther, Montero 2002: tabulka 4 a 5].